

O'ZBEKISTON BANK XIZMATLARI BOZORIDA RAQOBAT MUHITINI YAXSHILASH YO'LLARI

Shohnur Vaxobjon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida bank-moliya tizimi hal qiluvchi o'rin tutmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda bank xizmatlari bozorini liberallashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, davlat banklarini xususiylashtirish va moliyaviy xizmatlar ko'lamini kengaytirish yo'nalishida muhim qadamlar tashlanmoqda. Biroq raqobat muhitining shakllanishi va mustahkamlanishi hanuzgacha murakkab va izchil yondashuvni talab qilmoqda. Ma'lumki, raqobat mavjud bo'lmagan sharoitda xizmatlar sifati pasayadi, takliflar bir-xillashadi va innovatsion yondashuvlar sustlashadi. Shu bois bank xizmatlari bozorida sog'lom raqobatni shakllantirish muhim ustuvorliklardan biri sifatida qaralmoqda.

Mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan banklarning aksariyat qismi davlat ishtirokidagi moliyaviy institutlar bo'lib, ularning umumiy aktivlardagi ulushi yuqori darajada qolmoqda. Bu esa xususiy sektor vakillarining faoliyatini cheklab, teng sharoitdagi raqobatni zaiflashtiradi. Yirik davlat banklari tomonidan imtiyozli kredit siyosati yuritilishi, ularning infratuzilmasi va kapitali yuqoriligi, kichik va o'rta banklarga nisbatan ustunlik yaratadi. Bu kabi holatlar natijasida banklararo raqobat shakllanmaydi, xizmatlar sifati va mijozlarga yo'naltirilgan yondashuv rivojlanmaydi.

Shuningdek, bank xizmatlarining o'zaro bir-biriga o'xshashligi, mahsulotlar xilma-xilligining pastligi va texnologik tengsizliklar ham bank tizimidagi raqobatning sustligiga sabab bo'lmoqda. Xususan, chekka hududlardagi bank xizmatlari infratuzilmasining zaifligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi, raqamli texnologiyalarning to'laqonli joriy etilmaganligi sohadagi muammolar sirasiga kiradi. Raqobat muhitini shakllantirish uchun esa nafaqat tartibga soluvchi siyosat, balki ichki institutlar strategiyasi ham qayta ko'rib chiqilishi lozim.

Yurtimizda olib borilayotgan islohotlar doirasida xorijiy banklar sonining ortib borayotgani ijobiy holat bo'lsa-da, ularning bozor ulushi hali ham past darajada. Bu esa xorijiy kapital ishtirokida raqobatning jonlanishiga to'liq erishilmaganini ko'rsatadi. Bank tizimiga raqamli texnologiyalarni joriy etish borasidagi ishlar esa, aksariyat hollarda faqat yirik banklar misolida ko'zga tashlanmoqda. Kichik va hududiy banklar, texnologik infratuzilma jihatdan orqada qolmoqda. Bu esa ularning mijozlar bilan aloqasi, xizmatlar sifati va tezkorligiga salbiy ta'sir qiladi.

Ayni sharoitda moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi ham muhim muammolardan biridir. Fuqarolar orasida bank mahsulotlari, ularning foydaliligi va

xavfsizligi bo'yicha yetarlicha tushunchaning mavjud emasligi, iste'molchilar huquqlarining zaifligi va mustaqil tanlov qilish ko'nikmasining shakllanmaganligi banklararo raqobatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agar mijozlar xizmatlar orasida farqni anglay olmasa, banklar innovatsion yondashuvlar kiritishga ehtiyoj sezmaydi. Shu bois moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha keng qamrovli va uzoq muddatli davlat dasturlari zarur.

Shuningdek, bank xizmatlari bozorini tartibga soluvchi organlar, jumladan Markaziy bank tomonidan raqobatni qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biridir. Bu borada regulyator faqat nazorat qiluvchi emas, balki rag'batlantiruvchi va ko'mak beruvchi institutsiya rolini ham bajarmog'i lozim. Masalan, kichik banklar uchun texnologik grantlar, xorijiy investitsiyalar uchun soliq yengilliklari, ochiq bank xizmatlari reytingi kabi mexanizmlarni yo'lga qo'yish mumkin.

Raqobat muhiti rivojlanmagan bank tizimida yangi bank mahsulotlari va xizmatlarining joriy etilishi juda sust bo'ladi. Natijada mijozlarning ehtiyojlariga mos va individual yondashuvni ta'minlovchi xizmatlar taklifi cheklangan bo'lib qoladi. Bu holat esa nafaqat mijozlar sonining o'sishini to'xtatadi, balki mavjud mijozlarning boshqa moliyaviy tashkilotlarga o'tishiga ham sabab bo'ladi. Xususan, banklar tomonidan kichik biznes va startaplar uchun mo'ljallangan moslashuvchan kredit liniyalari, foydalanuvchi interfeysi soddalashtirilgan mobil ilovalar, tezkor onlayn to'lov tizimlari kabi xizmatlar ko'plab rivojlangan mamlakatlarda asosiy raqobat vositalariga aylangan. O'zbekiston bank sektorida esa bunday innovatsion yondashuvlar soni juda kam, ularni keng ommaga tatbiq qilish esa sekin bormoqda. Shu sababli banklar xizmatlar portfelini yangilash va uni mijozlar ehtiyojiga moslashtirish orqali o'zaro raqobatga kirishishga majbur bo'lishi kerak.

Yuqoridagi fikrlar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, bank xizmatlari bozorida raqobat muhitini shakllantirish davlat, xususiy sektor va jamoatchilikning uzviy hamkorligini talab etadi. Raqobat — bu faqat foyda olish uchun kurash emas, balki xizmatlar sifatini oshirish, mijozga qulaylik yaratish va bank tizimini barqaror rivojlantirish vositasidir. Shu bois bu jarayonga yondashuv ham keng qamrovli va tizimli bo'lishi lozim.

Yakuniy natijada sog'lom raqobat muhiti shakllangan bank sektori O'zbekistonning iqtisodiy barqarorligiga, moliyaviy tizimning shaffof va ishonchli ishlashiga hamda xalqaro moliya tizimi bilan integratsiyalashuviga xizmat qiladi. Bunda esa eng muhim omil — banklararo ishonch, adolatli tartibga solish va innovatsiyalarga ochiqlik hisoblanadi.

Shu asosda, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston bank xizmatlari bozorida raqobat muhitini shakllantirish uchun tizimli, uzoq muddatli va kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Davlat banklarining bozor ulushini

bosqichma-bosqich kamaytirish, xususiylar va xorijiy banklar uchun qulay investitsion sharoitlar yaratish, moliyaviy xizmatlarning innovatsion va diversifikatsiyalashgan ko'rinishlarini joriy etish orqali sog'lom raqobat tamoyillari amalda qo'llanilishi mumkin. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi fonida banklar raqamli mahsulotlarni rivojlantirishga faol yondashishi zarur, chunki bu nafaqat xizmatlar sifatini oshiradi, balki bozor ishtirokchilari o'rtasida texnologik raqobatni ham kuchaytiradi.

Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha keng ko'lamli dasturlar orqali aholining xizmatlar sifatiga bo'lgan talabini oshirish, shuningdek, Markaziy bank tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish — bu banklararo teng raqobatga zamin yaratuvchi asosiy yo'nalishlardir. Bundan tashqari, xizmatlar sifati, narxi va qulayligi bo'yicha ochiq reyting tizimlarini joriy qilish orqali iste'molchilar ongli tanlov qilishi rag'batlantiriladi, bu esa banklar o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantiradi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, bank sektorida haqiqiy raqobat muhitini shakllantirish mamlakat iqtisodiyotining barqarorligi, moliyaviy xizmatlar sifati va mijozlar manfaatining himoyasi uchun zaruriy omildir. Bu boradagi islohotlar izchil davom ettirilsa, O'zbekiston moliyaviy tizimi xalqaro standartlarga yaqinlashib, investorlar va iste'molchilar uchun yanada jozibador bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki — Raqobat muhiti va banklar reytingi (2023-yil hisobot)
<https://cbu.uz/oz/analytics/reports/>
2. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi — Bank sohasidagi xorijiy investitsiyalar holati
<https://www.invest.gov.uz/oz/>
3. OECD (2022). Financial Markets in Central Asia: Trends and Challenges
<https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/central-asia/>
4. Rakhmatov, Z. (2022). O'zbekiston bank sektorida raqamli islohotlar va raqobat omillari. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, №6.
5. Abdullayeva, M. (2021). Xususiylar banklarning raqobatbardoshligini oshirish strategiyalari. Moliyaviy barqarorlik jurnali, №2.